

УДК 378 011.31: 78

*Алла Руденченко,
м. Київ*

ІНДИВІДУАЛЬНО-ДИФЕРЕНЦІЙОВАНИЙ ПІДХІД ДО ТВОРЧОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ЕТНОДИЗАЙНЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті доводиться, що навчально-виховний процес у вищих мистецьких навчальних закладах має ґрунтуватися на засадах нової інтегративної філософсько-психолого-педагогічної моделі, індивідуально-диференційованому та особистісно-зорієнтованому підходах, будуватися на сучасних досягненнях художньої освіти та педагогіки мистецтва, активно використовувати традиції народної культури. Наголошується, що теорія множинного інтелекту американського психолога Говарда Гарднера уможливить якісне підвищення рівня освіти через посилення зв'язку навчального процесу з практичною діяльністю та внесення духовної складової в дизайн-освіту.

Ключові слова: *обдаровані студенти, дизайн-освіта, дизайн, етнодизайн.*

Постановка проблеми. Підхід до розуміння інтелекту як до фіксованої величини, яку можна виміряти «лінійкою» або тестами в стилі «олівець-аркуш», превалює в більшості західних культур і в багатьох східних. Таке уявлення лежить в основі систем освіти у всьому світі, а також в основі уявлень щодо

академічних здібностей і служить обґрунтуванням ієрархічності предметів у системі освіти.

Концепція загальної освіти, в основу якої покладено ідеї інтеграції, гуманізації, індивідуалізації навчально-виховного процесу, відродження духовності, вимагає нових підходів, насамперед, до особистості вчителя, постійного вдосконалення його педагогічної майстерності. Тому на перший план висувається питання підготовки самого вчителя, формування його самостійного творчого мислення, орієнтованого на творче вирішення проблеми виховання та розвитку особистості. При цьому суттєву роль у забезпеченні єдності навчання й виховання відіграють індивідуалізація та диференціація як дидактичний принцип і методичний підхід. Вони визначають цільову спрямованість усіх компонентів процесу навчання, сприяють розв'язанню завдань формування системи знань, умінь і навичок обдарованих студентів, у роботі з якими необхідно враховувати їхні особливості, здібності та можливості, що зумовлює варіативність вирішення проблеми творчого розвитку особистості, зокрема в процесі етнодизайнерської діяльності.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблему індивідуалізації саму по собі не можна вважати новою – у педагогічній літературі вона бере початок із часів Я. А. Коменського. Її розглядають класики педагогіки і психології (А. Дистервег, Й. Г. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо, Дж. Дьюї; О. В. Духнович, М. І. Пирогов, В. О. Сухомлинський, К. Д. Ушинський) та сучасні дослідники (Ю. К. Бабанський, Л. В. Занков, Г. С. Костюк, Ш. О. Амонашвілі, Ю. З. Гільбух, Г. Д. Глейзер, Є. С. Рабунський, Л. О. Ярошенко та ін.).

Визначенню рівнів розподілу учнів за різними показниками розвитку, відбору змісту освіти згідно з цим розподілом присвячені роботи О. І. Бугайова, Р. Б. Вондровської, В. М. Монахова, С. П. Логачевської, І. М. Чередова, М. М. Шахмаєва.

Сучасна педагогіка все більше наголошує на особистісній орієнтації освітнього процесу, його індивідуалізації, особистісному змісті освіти. Проте, на нашу думку, на сьогодні непорушним залишається один із «китів», на якому базується навчання, – принцип навчання всіх усьому, коли вчитель зобов'язаний

забезпечити засвоєння державного стандарту освіти кожним учнем. У даній ситуації педагог переймається питанням: як зробити освоєння стандарту більш індивідуалізованим, а значить, і більш ефективним. Навчальна програма переважно наголошує на двох типах здібностей – вербально-лінгвістичному й логіко-математичному. Однак, Г. Гарднер уважає, що існує безліч інших знань і талантів, здатних збагатити наше життя й допомогти нам ефективно взаємодіяти з навколишнім світом [7-9].

Теорія множинного інтелекту американського психолога Г. Гарднера вперше була опублікована понад два десятиріччя тому в його книзі «Рамки розуму: теорія множинного інтелекту» (H. Gardner «Frames of Mind: the Theory of Multiple Intelligences», 1983), де автор розкриває один із можливих способів індивідуалізації освітнього процесу. Теорія отримала всесвітнє визнання як одна з найбільш новаторських теорій пізнання інтелекту людини. Теорія множинного інтелекту підтверджує те, що люди мислять і вчаться багатьма різноманітними способами.

Г. Гарднер стверджує, що всі люди мають не один інтелект, який зазвичай називають g-фактором (скорочено від *general intelligence* – «загальний інтелект»), а наділені низкою відносно автономних інтелектів. Останні не конкурують між собою за ступенем важливості, водночас один із них може бути домінуючим, а інші – «спати». Гарднер виокремив дев'ять відносно автономних інтелектуальних здібностей: лінгвістичний, логіко-математичний, музичний, тілесно-кінестетичний, просторовий, міжособистісний, внутрішньоособистісний, натуралістичний, екзистенційний інтелекти [9]. Кожен інтелект мав відповідати восьми критеріям або більшості з них. Наприклад, інтелектуальна здібність, на думку вченого, притаманна й індивідам із пошкодженим мозком, вундеркіндам, розумово відсталим людям і видатним людям. Вона повинна мати певну траєкторію розвитку та підтверджуватися дослідженнями з еволюційної біології, результатами виконання експериментальних психологічних завдань і психометричних тестів. Ця теорія не вичерпує всіх інтелектуальних здібностей людини, але це дає підстави для врахування інтелектуального профілю особистості при укладанні навчальних програм у мистецьких закладах і

реалізації індивідуально-диференційованого підходу в процесі дизайн-освіти.

Мета статті – розкрити сутність індивідуально-диференційованого підходу до творчого розвитку особистості студентів у процесі етнодизайнерської діяльності.

Виклад основного матеріалу. Особлива психологічна якість обдарованих студентів – їх здатність прогнозувати ситуації, способи розв'язання проблем, внутрішньо програвати ситуації ризику й небезпеки, а також знаходити можливі виходи з таких ситуацій. Обдаровані люди часто є оригінальними в поведінці та спілкуванні. Вони використовують особливі способи спілкування з дорослими й однолітками, чутливі до ситуації спілкування, володіють вербальними й невербальними засобами спілкування, легко вступають у контакт із однолітками, прагнуть до лідерства у спільній діяльності. Вони не уникають відповідальності, висувають високі вимоги до себе, самокритичні; знають собі ціну; випереджають однолітків у моральному розвитку, активно прагнуть добра, справедливості, правди, виявляють інтерес до духовних цінностей.

Розглянемо більш детально теорію множинного інтелекту Г. Гарднера та схарактеризуємо сутність кожного з дев'яти вирізнених ним інтелектів.

Вербально-лінгвістичний інтелект – це здатність ефективно застосовувати слова в усній (ведучий, оратор, політик, оповідач) або в письмовій формі (журналіст, драматург, поет, редактор).

Для музичного інтелекту характерні почуття звуку й емоційна здатність реагувати на нього. У процесі збагачення знань учнів про музику розвиваються основи даного інтелекту. Подальший його розвиток відбувається тоді, коли учні створюють більш складні варіації музичних зразків, грають на музичних інструментах і просуваються до більш складних композицій.

Логіко-математичний інтелект – це здатність використовувати індуктивний і дедуктивний умовиводи, вирішувати абстрактні проблеми та логічні головоломки, розуміти складні відносини взаємозалежних концепцій, ідей і речей, ставити запитання, експериментувати, підраховувати тощо. Даний інтелект також охоплює навички класифікування, прогнозування,

виділення головного, формулювання наукових гіпотез, а також розуміння причинно-наслідкових зв'язків.

Тілесно-кінестетичний інтелект – усвідомлення всього тіла, що дає можливість контролювати й інтерпретувати рух, танцювати, бігати, стрибати, торкатись, жестикулювати, керувати фізичними предметами, установлювати гармонію тіла й розуму. Даний інтелект містить такі фізичні якості, як координація, баланс, спритність, сила, гнучкість, а також дотикальні здібності. Він властивий не тільки спортсменам, оскільки містить у собі навички, необхідні, наприклад, у роботі хірурга при проведенні складної операції.

Просторовий інтелект – інтелект, задіяний у розумінні картин і образів, передбачає здатність точно уявляти зоровий світ і відтворювати власні зорові враження. Даний інтелект розвивається шляхом загострення сенсомоторного сприйняття. Художник, скульптор, архітектор, садівник, картограф, інженер і дизайнер – всі вони переносять свої уявні образи на створювані та змінювані ними предмети. Зорове сприйняття комбінується з попередніми знаннями, досвідом, емоціями та образами, що дозволяє створювати нове бачення. Люди з розвинутим просторовим інтелектом здатні тонко сприймати кольори, лінії, стан, форми, простір і взаємозв'язок між цими елементами.

Міжособистісний інтелект – здібність швидко розпізнавати та оцінювати настрої, наміри, мотивації та почуття інших людей. Міжособистісний інтелект передбачає навички вербальної та невербальної комунікації, спільної праці, вміння вирішувати конфліктні ситуації, здатність довіряти, поважати, керувати та мотивувати інших на досягнення спільної мети.

Внутрішньоособистісний інтелект – здатність сприймати себе (бачити власні переваги та недоліки), усвідомлювати внутрішній настрій, наміри, мотивації, темперамент і бажання; здатність до самодисципліни, саморозуміння й самооцінки. Людина, яка має даний тип інтелекту, відчуває себе краще, якщо має можливість обмірковувати й оцінювати власні дії й учинки. Потреба в самоаналізі робить даний тип інтелекту найбільш особистісним. За словами Гарднера, «внутрішньоособистісний інтелект означає здатність відрізнити почуття задоволення від

почуття болю і, ґрунтуючись на цьому розходженні, або далі захоплюватися ситуацією, або виходити з неї» [7].

Натуралістичний інтелект передбачає здатність навчатися за допомогою природи. Такі учні одержують задоволення від дій, пов'язаних із природою, наприклад, спостереження за птахами, колекціонування метеликів, дослідження дерев або догляд за тваринами. Вони також люблять ходити в гори, у походи. Їм подобається вивчати екологію, природу, рослини і тварин. Для них важливо, щоб навчання проходило на відкритому просторі.

Екзистенційний інтелект – це здатність філософствувати, медитувати, вивчати історію, культуру, релігії, обговорювати «життєві питання» [7].

Як стверджує Гарднер, ступінь прояву й розвитку того чи іншого типу інтелекту залежить від життєвого досвіду індивідуума та умов навчання. Чим частіше людина використовує той чи інший тип інтелекту, тим краще він розвивається. Усі дев'ять типів інтелекту можуть бути пов'язані між собою, але будь-який із них людина може розвивати самостійно. У деяких людей прекрасно розвинені кілька здібностей, інші відчують труднощі в їх прояві, більшість знаходяться десь посередині: є одна або кілька здібностей, які ми демонструємо з легкістю, деякі проявляються при звичайних зусиллях, одна або кілька – при значних [8]. З часу винайдення тестів на визначення IQ педагоги розглядали інтелект як щось таке, з чим людина народжується, що практично не змінюється впродовж життя. Дослідження Г. Гарднера довели, що існує багато форм прояву інтелекту, які неможливо оцінити та виміряти за допомогою тестів «IQ».

Отже, в обдарованих студентів розвинена більша кількість інтелектів порівняно з іншими студентами. Теорія множинного інтелекту ґрунтується на розмаїтті індивідуальних відмінностей і надає можливість для створення безлічі шляхів для їх розвитку, зокрема в процесі навчання через домінуючі види здібностей.

Популярною серед сучасних вітчизняних і зарубіжних спеціалістів є концепція людського потенціалу американського психолога Дж. Рензуллі [4, с. 20-21]. Згідно з його «трикільцевою моделлю» компонентами обдарованості є: 1) інтелект вище середнього; 2) посилена мотивація; 3) творчий підхід.

Відтак, обдарованість – це не лише інтелект, схильність до творчості і не тільки певна мотивація, а комплекс, який охоплює всі три характеристики. Обдарованість – інтегративна якість особистості, що являє собою взаємодію інтелектуальних і творчих здібностей поряд із яскраво вираженою пізнавальною потребою.

Відповідно до вищеназваних теорій основою сучасного навчання має стати індивідуалізація та диференціація.

Необхідність упровадження індивідуального підходу в навчанні К. Д. Ушинський пояснював тим, що діти мають різні типи пам'яті, неоднакові характери, різняться своїми розумовими здібностями. При цьому педагог указував, що на розумовий рівень дитини впливає її фізичний стан. Щоб скласти правильне уявлення про окремі якості людини і вдало впливати на неї, необхідно вивчати її поведінку, виявляти причини тих чи інших учинків, враховувати її фізичний стан тощо [6].

У 90-ті роки ХХ ст. певного поширення набула так звана «зовнішня диференціація», коли дітей із приходом до школи розподіляли відповідно до їхнього розумового розвитку й рівня підготовки на окремі класи. При цьому програма, методика навчання залишились незмінними. Інколи за такої диференціації застосовують більш ускладнену програму навчання для тих класів, де вчаться найздібніші діти. Для слабких дітей зовнішня диференціація зводиться до збільшення часу на засвоєння програмного матеріалу. Така диференціація можлива у школах, які мають паралельні класи. Зовнішня диференціація породжує негативні наслідки. По-перше, відбувається пряме втручання в право дитини навчатися в рівних умовах зі своїми ровесниками, що суперечить принципам демократичного суспільства. По-друге, рівень знань і вмінь учнів часто не співпадають із їхніми інтелектуальними потенціями, інтересами та нахилами.

Впровадження зовнішньої диференціації у вищі навчальні заклади несе в собі як позитивні, так і негативні наслідки. Позитивним є те, що метою такої диференціації є створення умов, коли студент має змогу отримати знання, адекватні його можливостям, навчатися у відповідному темпі, коли враховується рівень його базової підготовки, здібності й нахили. Але зовнішня

диференціація веде й до негативних наслідків: 1) заздалегідь безпомилково визначити тип групи, де має вчитися студент, неможливо, а помилка, безперечно, негативно вплине на майбутнє людини; 2) як свідчить практика, через певний час після розподілу на диференційовані групи, у кожній з них знову з'являються студенти «середні», «слабкі» й «сильні», які потребують диференційованого підходу, пошуку адекватних методів навчання.

На наш погляд, проблему реалізації індивідуального підходу краще допомагає вирішити внутрішня диференціація, за якої студенти в межах академічної групи поділяються на окремі групи за рівнем зрілості, здібностей і базової підготовки.

Здавна відомий вплив пропорцій, кольору й світлового рішення предметно-просторового середовища на людину. І дизайнери-митці застосовують ці знання у своїй творчості. Дизайнер прагне співвіднести нескінченну розмаїтість ліній, обсягів, гри кольору й світла, технічних форм, породжених зовнішніми, об'єктивними причинами, залежними від законів природи й особливостей сприйняття людини. Як проявляються в предметній творчості особливості сприйняття людини? Його особистісні якості? Дуже важливим у роботі викладача є розуміння відмінностей студентів у процесі навчання та причин цих відмінностей.

У класичній психології відомий феномен соціокультурного стереотипу, якому в теорії особистості Дж. Келлі відповідає термін «особистісний конструкт» – створюваний людиною класифікаційно-оцінний еталон, за допомогою якого здійснюється розуміння об'єктів у їхній подібності або відмінності між собою. Учений зауважує: «У рамках даної, психологічної системи цілком можливо зробити надбанням психології такі незвичні для неї галузі, як відданість традиції, соціальний контроль, право, культурна ідентифікація і національна єдність» [1, с. 242].

Отже, навколишнє середовище (соціальне, природне) впливає на людину, сприяє формуванню певних культурних зразків, особистісних конструктів. У подальшому житті людина, вибираючи те або інше предметне оточення, перетворює пред-

метне середовище відповідно до своїх домінуючих культурних еталонів, конструктів, утілюючи свої особистісні якості, уявлення про світ. Це важливо для дизайнерів, які займаються етнодизайном. Їхня мета – перетворення предметного середовища відповідно до національних культурних зразків і традицій.

Світогляд, у тому числі втілений у предметному середовищі, забезпечує підґрунтя для швидкого й адекватного взаєморозуміння між людьми. На індивідуальному рівні це сприяє самоідентифікації людини: допомагає визначити соціальну групу, до якої вона належить, оцінювати свій спосіб життя, контролювати його структуру та спрямованість. «У мистецтві цьому відповідає поняття «класика», у добутках якої соціокультурні ситуації мають досить чітку визначеність, зрозумілу й прийнятну для більшості аудиторій» [3, с. 93].

Розвиток творчої особистості — це постійні зміни, переходи, перетворення родових, соціально-типологічних властивостей в індивідуальні, особистісно-сміслові її якості, що виникають у ході онтогенезу. Особистісне зростання корелює з розвитком у напрямі самореалізації та самоактуалізації людини [2].

Сучасна педагогіка не завжди готова дати вичерпні відповіді на виклики сьогодення, зокрема щодо ефективного розвитку людини в освітньому процесі (як молоді, так і дорослих). Третьє тисячоліття і складне соціально-економічне становище потребують вироблення нових концептуальних моделей навчання та виховання. Така модель освіти може бути розроблена на засадах інтегративної філософсько-психолого-педагогічної галузі наукових знань. Соціально-економічні та духовні зрушення, що відбуваються в нашій країні, потребують найповнішого розвитку людини як найвищої соціальної цінності. Актуальні завдання потребують гармонізації міжособистісних стосунків, розвитку здібностей і задоволення потреб людини, що сприяє розвитку національно свідомої компетентної особистості.

Майбутнім учителям слід усвідомити, що продуктивна творча активність студентів – це діяльність, у результаті якої формуються додаткові мотиви, здібності, що сприяють досягненню творчих результатів. Особливо це актуально в умовах підготовки етнодизайнерів – майбутніх учителів

технологічної освіти, зміст фахової діяльності яких передбачає формування способів діяльності в галузі відроджених автентичних художніх ремесел. Ця діяльність вимагає активного функціонування сенсорної та інтелектуальної сфер особистості. У своїх працях академік Д. Тхоржевський доводив, що зв'язок трудового навчання й художньої творчості, пов'язаної з народними ремеслами та промислами, що поєднуються з декоративно-ужитковим мистецтвом, не є випадковим або штучним, він відображає об'єктивну генетичну взаємодію праці й народного мистецтва, на яку вказують всі дослідники історії культури. Десятки тисяч років тому людська культура зароджувалася саме на основі трудової діяльності й була синкретичною. Мистецтво в ті часи не тільки не поділялося на види, але навіть не відокремлювалося від виробничої діяльності людини, було одним із її складників і тісно перепліталось з віруваннями й обрядами [5, с. 11].

Висновки. Отже, у поняття індивідуалізації та диференціації сучасні вчені вкладають різний зміст. Здебільшого під поняттям «індивідуалізація навчання» розуміють таку цілеспрямовану діяльність викладача в організації пізнавальної діяльності студентів, коли враховуються індивідуально-психологічні особливості кожного, а під «диференціацією навчання» – таку організацію пізнавальної діяльності студентів, в основу якої покладено типові особливості кожної особистості. Теорія множинного інтелекту американського психолога Говарда Гарднера уможливить якісне підвищення рівня освіти через посилення зв'язку навчального процесу з практичною діяльністю та внесення духовної складової в дизайн-освіту.

Список використаної літератури

1. Келли Дж. Теория личности (теория личностных конструкторов) / Джорж Келли [пер. с англ. и науч. ред. А.А. Алексеева]. – СПб : Речь, 2000. – 248 с. – (Мастерская психологии и психотерапии).
2. Кривопишина Е. А. Исследования мотивации творческой деятельности в юношеском возрасте / Е. А. Кривопишина // Матеріали конф. викладачів, аспіратів, співробітників та студентів гуманітарного ф-ту (20-25 квітня 2006 р.) / М-во освіти і науки України ; Сумський держ. ун-т. / [відп. за вип. Л. П. Валенкевич]. – Суми : Вид-во СумДУ, 2006. — С. 127-131.
3. Орлова Є. А. Сучасна міська культура й людина / Є. А. Орлова. – М. : Наука, 1987. – 193 с.

4. Рензулли Дж. С. Модель обогащающего школьного обучения: практическая программа стимулирования одаренности детей / Рензулли Дж. С., Рис С. М. // Основные современные концепции творчества и одаренности: сб. статей / [под ред. Д. Б. Богоявленской]. – М. : Молодая гвардия, 1990. – С. 214-242.
5. Тхоржевський Д.О. Художня творчість та стратегія трудової підготовки // Педагогічні науки : зб. наук. праць / Херсон. держ. пед. ун-т ; М-во освіти і науки України. – Херсон : Айлант, 1998. – Вип. 6 / редкол.: В. В. Кузьменко (відп. ред.) [та ін.]. – С. 9-13.
6. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори [Текст] : в 2-х т. Т. 2. Проблемы російської школи : пер. з рос. / К. Д. Ушинський ; за ред. А. І. Пискунова. – К. : Рад. шк., 1983. – 359 с.
7. Gardner H. Seven Steps to Intelligence [Електронний ресурс] / H. Gardner. – Режим доступу: <http://www.newhorizons.org>
8. Gardner H. Multiple intelligences and education [Електронний ресурс] / H. Gardner. – Режим доступу: <http://www.infed.org/thinkers/gardner.htm>
9. Gardner H. Multiple Intelligences [Електронний ресурс] / H. Gardner. – Режим доступу: <http://www.businessballs.com/howardgardnermultipleintelligences.htm>

Алла Руденченко

ИНДИВИДУАЛЬНО-ДИФФЕРЕНЦИРОВАННЫЙ ПОДХОД К ТВОРЧЕСКОМУ РАЗВИТИЮ ЛИЧНОСТИ СТУДЕНТОВ В ПРОЦЕССЕ ЕТНОДИЗАЙНЕРСЬКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

В статье проанализированы необходимость внедрения, основываясь на гуманистических принципах, инновационной, личностно-ориентированной образовательной модели, которая бы отражала особенности современного социокультурного пространства. Организация научного и учебно-воспитательного процесса в высших учебных художественных заведениях должна строиться на современных разработках в области художественного образования и педагогики искусства, активно использовать традиции народной культуры. Использование теории множественного интеллекта американского психолога Говарда Гарднера даст возможность качественно повысить уровень образования, усилить связь учебного процесса с практической деятельностью и внести духовную составляющую в учебный процесс студентов высших художественных заведений. Третье тысячелетие и нынешнее сложное социально-экономическое положение требует выработки новых концептуальных моделей обучения и воспитания. Такая модель образования может быть разработана на основе новой интегративной философско-психолого-педагогической области научных знаний.

Ключевые слова: одаренные студенты (дизайн-образование), дизайн, этнодизайн.

Alla Rudenchenko

INDIVIDUALLY-DIFFERENTIATED APPROACH TO PERSONAL DEVELOPMENT STUDENTS IN THE PROCESS OF ETNODYZAYNERSKOYI

The article analyzes the need to introduce based on humanistic principles, innovation, personality-oriented educational model that would reflect the features of modern social and cultural space. Organization of scientific and educational process in higher educational institutions of art should be based on modern developments in

the field of art education and art pedagogy, active use of the traditions of folk culture. The use of multiple intelligence theory of American psychologist Howard Gardner, will allow to increase the quality level of education, strengthen the relationship with the educational process practitioners and make spiritual component in the educational process of students of art schools. New Millennium and the current difficult socio-economic situation need to develop new conceptual models of learning and education. This model of education can be developed based on a new integrative philosophical and psycho-pedagogical field of scientific knowledge. Socio-economic and spiritual changes occurring in our country need most complete development of man as the highest social value.

Keywords: *gifted students (design-education), design, etnodesign.*

References

1. Kelly, George A. (1955). *The Psychology of Personal Constructs: Vol 1 and 2*, New York, WW Norton [Russ. per. A. A. Alekseev (2000) *The Theory of Personality (Theory of Personal Constructs)*], St. Peterburg, Rech', 248 p. (in Russian).
2. Krivopishina, E. A. (2006) *Issledovaniya motivacii tvorcheskoj dejatel'nosti v junosheskom vozraste* [Research of motivation of creative activity in adolescence]. In: *Materiali konf. vkladachiv, aspirantiv, spivrobotnikiv ta studentiv gumanitarnogo f-tu (20-25 kvitnja 2006 r.)* [Materials of Conference of Teachers, Graduates, Staff and Students of the Faculty of Humanities (Eds. L. P. Valenkevich)], Sumi, Sums'kij derzh. un-t, pp. 127-131 (in Ukrainian).
3. Orlova, E. A. (1987) *Suchasna mis'ka kul'tura i ljudina* [Modern urban Culture and People], Moscow, Nauka, 193 p. (in Russian).
4. Renzulli, Dzh. S., Ris, S. M. *Model' obogashhajushhego shkol'nogo obuchenija: prakticheskaja programma stimulirovanija odarenosti detej* [Model enriching school: practical program to stimulate gifted children]. In: *Osnovnye sovremennye koncepcii tvorchestva i odarenosti: sb. statej* [Eds. D. B. Bogojavlenskoj (1990) *The basic modern concepts of creativity and giftedness*], Moscow, Molodaja gvardija, pp. 214-242 (in Russian).
5. Tkhorzhevs'kyy, D. O. (1998) *Khudozhnya tvorchist' ta stratehiya trudovoi pidhotovky* [Art creation and strategy of employment training]. In: Kuz'menko, V. V. (Eds.) *Pedahohichni nauky: zbirnyk naukovykh prats'* [Pedagogical Science : Coll. of Science papers], Vol. 6, Kherson, Aylant, pp. 9-13 (in Ukrainian).
6. Ushyns'kyy, K. D. (1983) *Vybrani pedahohichni tvory* [Selected pedagogical works (Eds. A. I. Pyskunov)], Vol. 2., Kiev, Rad. shkola, 359 p. (in Ukrainian).
7. Gardner H. Seven Steps to Intelligence, from: <http://www.newhorizons.org> (in USA).
8. Gardner H. Multiple intelligences and education, from: <http://www.infed.org/thinkers/gardner.htm> (in USA).
9. Gardner H. Multiple Intelligences, from: <http://www.businessballs.com/howardgardnermultipleintelligences.htm> (in USA).

Одержано 17.09.2015 p.